

Overal zijt Gij onzichtbaar gegeven

Van de zomer op de fiets door het Gaasterland aan de zuidkust van Friesland, was er eindeloze lucht om mij heen en leek het alsof er alleen maar ruimte was. Ruimte die vrijheid, lichtheid en adem geeft. Met de armen wijd en mijn ogen omhoog zoog ik die onpeilbare wijsheid in me op. Onbekommerd deel van een groter geheel. Zo zou ik me elke dag wel willen voelen. In een soort zorgeloze balans tussen er helemaal zijn aan de ene kant en niet uitmaken of ik ertoe doe met mijn leven hier op aarde aan de andere kant. In balans. Adem in en adem uit. Het is goed zoals het is.

Op andere, minder idyllische momenten is de zin van het bestaan opeens wel een vraag. Bij mij, misschien ook wel bij sommigen van u. Wellicht juist in de herfst, als de blaadjes vallen en de eindeloze kringloop van de natuur je doet afvragen wat nu eigenlijk de bedoeling van dit alles is en van jouw leven in het bijzonder. Het gaat allemaal toch voorbij. Uit stof ben je gemaakt en tot stof zullen we wederkeren. En daartussenin.... Het ene moment is Nederland de wereldtop in voetbal, een paar jaar later is het weer beginnersniveau. Dan bepaalt de Oekraïne de agenda, of het failliet van Griekenland en dan zijn het de vluchtelingen. Natuurlijk, dat gaat over mensenlevens, die doen er een voor een toe. Maar toch, alles meandert maar voort. Wie op een afstandje toekijkt, komt het allemaal maar heel betrekkelijk voor.

Prediker is zo'n toeschouwer. Qohelet wordt hij genoemd, een verzamelaar van indrukken en levenswijsheid. Hij ziet de generaties, als wolken, steeds weer aan komen drijven, veranderen, en weggaan. En dan komen er nieuwe. Hij slaat het leven gade en ziet dat het noodlot geen onderscheid maakt tussen rijk en arm, dat er onrecht is en dat het leven voorbij gaat. Daar is geen speld tussen te krijgen. Prediker zoekt de zin van het bestaan maar komt uit bij lucht. Ongrijpbaar en voorbijgaand is het. Hij worstelt met de vergankelijkheid. Met zijn eigen eindigheid. Dat hij voorbijgaat, zoals u en ik en alles voorbij gaat. Hoe moet je dan leven? Waar kun je dan je houvast aan ontlenuen als alles zomaar weg kan vallen. Het beste kun je maar genieten. Nu je er toch bent - maak er wat van. Dat is wat Prediker ook doet. Hij zoekt het in macht, kapitaal, wijn, en plezier. Hij plukt de dag, parkeert zijn somberte en omarmt wat er is. Maar ook dat blijft betrekkelijk. Want je kapitaal kan verdampen, de wijn kan opraken, de aarde kan beven, het geluk kan zich tegen je keren, je geliefden kunnen sterven. Net als jij.

Lucht is het allemaal. Hij concludeert telkens weer dat alles lucht is. Of leegte (NBV en KBS), of ijheid (Naardense vertaling) of ijdelheid (Statenvertaling), zoals in de loop tijden al naar gelang smaak en tijdgeest het woord verandert maar de betekenis toch hetzelfde blijft. In het hebreuws staat er 'hèvel'. Het betekent damp, adem, bries. In de bijbel wordt het meestal gebruikt om kortstondigheid of zelfs ondoelmatigheid mee aan te geven. Ik koos voor vandaag voor de Predikervertaling waarin alles lucht genoemd wordt. Juist omdat dát woord in het nederlands ook een andere betekenis heeft. Lucht is niet alleen ongrijpbaar is, maar ook noodzakelijk. Het is de hele atmosfeer om ons heen, die de aarde omhult en beschermt en ondertussen door alle CO₂-uitstoot de kringloop van het leven fundamenteel bedreigt. Maar het milieu is nu niet mijn onderwerp. Behalve dan dat mijn dochter me onlangs ondervroeg op mijn mening over het gebruik van fossiele brandstoffen. Of daar geen wereldwijd verbod op moest komen, te beginnen in Nederland. En daarna vroeg of ik meeding demonstreren tegen TTIP. En terzijde ook nog haar verontwaardiging even ventileerde over het seksisme in de journalistiek en de vele zoetstoffen in de levensmiddelen. Wat een passie, wat een gedrevenheid. Waar was de mijne gebleven, dacht ik, voor al die grote thema's? Alsof ik teveel van Predikers lucht had opgezogen. Teveel van die betrekkelijkheid, die dodelijk is voor protest en engagement. En genieten. Waar wordt lege lucht weer levensadem? Hoe wordt damp weer bezieling?

Dat zijn belangwekkende maar ook verleidelijke vragen. Omdat leegte zo moeilijk te harden is. Liever snel naar een hulpboek te grijpen. Of op zoek naar een wijsheidsleraar, die het antwoord al heeft gevonden. 'Gelukkig worden in tien stappen'. 'De zin van het bestaan'. 'Gods plan voor jou'. 'De kracht van het nu'. Ik hoef maar even in mijn boekenkast te kijken en ik zie wel wat titels en grote namen. En daar wil ik niet flauw over doen, al veronderstellen sommigen wel veel maakbaarheid. Als Prediker me iets duidelijk maakt is het wel dat deze vragen erbij horen. Dat het bestaan niet ongecompliceerd en zonder afgrond is. Daarom is het ook zo kostbaar dat dit boekje van Prediker in

de bijbel opgenomen is. Want de vragen willen gesteld worden. Met die vragen hebben we te leven. De leegte is misschien wel de onlosmakelijke keerzijde van al die momenten van ruimte en geluk. Dus niet meteen wegpoetsen met oplossingen. En zelfs niet of juist niet met God. Zoals de Duitse predikant Bonhoeffer zo scherp opmerkte dat God geen Lückenbüser is, geen muurvuller, voor alle vragen waar geen antwoord op is. God is geen zacht dekentje waar alles wat schuurt mee toegedeekt kan worden.

Een man in zijn laatste levensmaanden vroeg zich af wat het nu allemaal voorstelde. Wat hij opgebouwd had had een ander niet echt nodig. De betekenis die hij aan dingen gehecht had zou een ander niet kunnen peilen. Je leeft, je verlegt een steen in de rivier, maar het water stroomt toch wel verder. Voorbij te gaan maakte hem bang. En het hielp niet om te zeggen, kijk naar je kinderen, kijk naar toen en toen, die goede momenten, waarop je wist dit is het leven, het is goed. Want hij zat op slot. Geen kier waar lucht binnen kon komen. Pas toen de angst voor de leegte er mocht zijn, niet weggehoond werd door bitterheid, of overvleugeld door positiviteit, pas dáárna, ontstond er ruimte voor wat er toch óók was. Waarin de dingen goed zijn zoals ze zijn. Mooie en minder mooie momenten. En in dat alles. liefde die voorbij de dood reikt en waar hij nooit uit kon vallen.

Er te mogen zijn met alles wat er is. Niet tegenhouden dat je het even niet meer weet. Geen antwoorden, maar de vragen te leven. Adem in en adem uit. Ik geloof dat dat is wat wij hier oefenen. Zoals we vandaag en andere dagen bij elkaar komen. Weet hebbend van leegte, ijlheid en gemis. Schuilen tegen de regen, alsof we de nattigheid niet allang mee naar binnen hebben genomen. Toch schuilen. En een lied zingen, stil worden, een kaars aansteken, en weten ik ben niet de enige. Het is bijna niets, niet nuttig, geen oplossing, geen garantie voor de toekomst, en toch. Dit is wat we kunnen, waar we elkaar mee kunnen optillen en troosten.

Een rabbi vroeg eens aan zijn leerlingen: 'Hoe kun je het moment bepalen, waarop de nacht ten einde loopt en de dag begint?' 'Is dat het moment waarop je uit de verte een hond van een schaap kunt onderscheiden?', vroeg de één. Maar de rabbi was niet tevreden met dit antwoord. 'Is het als je van verre een dadelboom van een vijgenboom kunt onderscheiden?', vroeg de ander. 'Nee', zei de rabbi. 'Maar wat is dan het antwoord?', vroegen zijn leerlingen. Toen zei de rabbi: 'Het is als je in het gezicht van een mens kunt kijken en daarin je zuster of broeder ziet.

Het lijkt niet zoveel tegenover alle grootse werken die een mens kan verrichten, bruggen bouwen, een land besturen, oorlog bezweren of juist ontketenen. Een machteloos gebeuren misschien zelfs. Maar op die momenten van samen stilstaan, de vragen toelaten en het uithouden bij wat er is, kan lucht ruimte worden. Levensadem. Daar heeft het hebreuws dan ook een apart woord voor. Ruach. Dat is de Geest van God die in den beginne over de wateren lag, en de adem Gods die de eerste mens werd ingeblazen. Later in het tweede testament wordt dat de spiritus, de spirit die over je kan komen, door een hand die je groet, een toon die je raakt, oogcontact of samen zingen van levensmoed. Die ruimte, die je ook tastbaar wordt in de hoogte van dit huis, noemt Prediker God. Hij zegt er niet zoveel over, maar roept die naam een paar keer in de ruimte. Als het verband dat alle vragen en twijfels omvat. Onzichtbaar gegeven. Heb er maar ontzag voor, voegt hij toe. En doe vervolgens wat je het beste kan doen: leef en maak er wat moois van op de plaats waar je nu bent, met de mensen die er zijn.

Mirjam Wolthuis
(reacties welkom via mirjam.wolthuis@icloud.com)

Gelezen: Prediker 1,2-11 en 2,23-24 (vertaling Hawinkels/Drijvers)